ԱՐՇԱԼՈՅՍ ԱՐԱՐԱՏԵՑԻ

Օ ՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՀՈՐԵՔՏԱՍԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ — ԶՄԻՒՌՆԻԱ ՈՒՐԲԱԹ 26 ՓԵՏՐՎԱՐԻ 1854 — ԹԻՒ 462

ԶՄԻՒՌՆԻԱ, 26 ՓԵՏՐՎԱՐԻ

Ռուսիոյ դեսպանաց Լոնտոնէն և Փարիզէն մեկնիլը, Անգլիոյ և Գաղղիոյ երեսփոխանաց Բերլինպուրկէն կանչուիլը, այս երկու ծովային տէրութեանց նաւատորմիղներուն Լիբսինեան Պոնտոս մտնելը, անգլեսցի և գաղղիացի ցամաքի զօրաց մեծաւոր գաւառաց 'ի Կոստանդնուպոլիս, այս ամէն երևելի դէպքերը, կըսեմք, յայտնի կը ցուցընեն թէ թշնամանական գործքերը պիտի չուշանան ծագելու 'ի մէջ Ռուսիոյ կառավարութեան և Անգլիոյ ու Գաղղիոյ դաշնակից տէրութեանց։ Ասոյգ է որ տակաւին օրինաւոր կերպիւ և 'ի պաշտօնէ պատերազմ չէ հրատարակեալ։ Բայց իրօք պատերազմական վիճակի մէջ կըհամարուին յիշեալ տէրութիւնները, ուստի արտաքոյ կարգի հրաշք մը պէտք է ըլլալ որ Արևելեան խնդրոյն վէճը՝ առանց մեծ արիւնահեղութեան և ընդհանուր շփոթութեան մը, բարեկամական փախճան ընդունի։ Մանաւանդ Գաղղիացւոց կայսեր յունվարի 17–29ին առ Ռուսաց կայսրն յղուցեալ առաջարկութեան մերժուելէն ետև, որուն օրինակը վարը կը դնենք, խաղաղութեան ակնկալութիւնը գրեթէ բոլորովին անհետ եղած կըհամարուի։

Այս դժուար և ցաւալի պարագայից մէջ, Եւրոպայի ուշադրութիւնը մանաւանդ կերպիւ մը գերմանական տէրութեանց վրայ դարձած է, և մանաւանդ Աւստրիոյ և Բրուսիոյ քաղաքական ընթացքին վրայ, որոնք եթէ, 'ի պահանջել հարկին, Անգլիոյ և Գաղղիոյ հետ դաշնակցելու ըլլան գործունէութեամբ, ինչպէս մինչև ցայսօր բարոյականապէս միաբան են, տարակոյս չկայ թէ Ռուսիան պիտի ստիպուի շուտով հաշտութիւն ընել Թուրքաստանի հետ, դաշնակից ջրաս մեծ տէրութեանց առաջարկութեանցը համեմատ։ Սակայն եթէ ընդհակառակն յիշեալ գերմանական երկու գլխաւոր տէրութիւնները հաստատուն մնան իրենց չեզոքութեանը մէջ, յայնժամ պատերազմը անշուշտ պիտի երկարի, և իւր աղէտաբեր հետևութիւնները շատ ժամանակ պիտի տևեն։ Ի վերայ այսր ամենայնի հատարակաց կարծիքը այն է որ, Աւստրիան և Բրուսիան՝ իրենց ժողովրդոց օգուտը նախամեծար համարելով, քան զուրիշ որևիցէ անձնական բարեկամութիւնը և ակնածութիւը, 'ի փախճանի զինակից պիտի ըլլան արևմտեան տէրութեանց հետ։ Այս կարծեացը նոր հաստատութիւն մը կուտան հետևեալ լուրերը, զոր կը կարդամք Յուռնալ դէ Տէպպին փետր. 11 թուոյն մէջ։

«Վէնայէն ընդունած մեր վերջին նամակները կը ծանուցանեն, թէ Աւստրիոյ կայսերական դահլիճը նշանաւոր որոշումներ ըրած է Օրլոֆ կոմսին դեսպանական յայտարարութենէ ետև։ Ոչ միայն Աւստրիոյ կառավարութիւնը մերժեր է, կըսեն, բացարձակ չեզոքութիւն մը պահելու խոստումը, այլ նաև բացայայտ զրուցեր է թէ իրը պատերազմի հրատարակութիւն պիտի համարի եթէ Ռուսաց զօրքը Դանուբը անցնելու ըլլայ։ Դարձեալ իրը պատերազմի հրատարակութիւն պիտի համարի Ռուսաց զօրաց Դանուբեան իշխանութեանց մէջ մնալը։ Այս որոշումները՝ (Աւստրիոյ արտաքին գործոց պաշտօնեայ) Պուլ կոմսին միջոցաւ ծանուցուեր են Ռուսաց դեսպան Մէյենտորֆ սեպուհին, որ իւր կառավարութեանը իմացուցեր է»։

Հասարակ Գաղղիացւոց կայսեր առ Ռուսաց կայսրն գրած նամակին թարգմանութիւնը։

«Դուլէրիի պալատը, 29 Յունվ. 1854.

«Օգոստափառ Տէր

«Ձեր վեհափառութեան և օսմանեան Դրան մէջ ծագած վէճը այնպիսի ծանր կացութիւն մը ստացաւ, որ հարկ եղաւ ինձ ուղղակի գրել ձեզ և բացատրել զմտանակցութիւնը զոր Գաղղիան ունեցաւ այս խնդրոյն մէջ։ Ծանուցանելով ձեզ այն միջոցները, զորս կը նշմարեմ հեռացընելու համար Եւրոպայի անդորրութեանը սպառնացող վտանգները։

«Իմ կառավարութեանս և Վիքթորիա թագուհւոյն կառավարութեանը ձեր յուզարկած ծանուցագրովը կուզէք հաստատել, թէ այս վէճին սկիզբէն 'ի վեր ծովային երկու տէրութիւններէն 'ի գործ դրուած ձնշման դրութիւնը (այսինքն սպառնական միջոցները), միայն թունաւորեց զինդիրը։ Այլ ընդհակառակն ես կրկաքնեմ թէ այս վէճը բանախօսական խնդիր մը պիտի մնար միշտ կառավարութեանց մէջ, եթէ Դանուբեան իշխանութեանց վրայ յարձակումը յանկարծ փոխադրած չըլլար զնոյն վէճը վիճաբանութեանց կացութենէն կռուոյ վիճակի մը մէջ։ Ի վերայ այսր ամենայնի Ձեր վեհափառութեան զօրքը Վալաքիա մտնելէն ետև անգամ՝ չկրնայինք համոզելու զԴարձրագոյն Դուռը, որ իրը պատերազմի հրատարակութիւն չհամարի զյիշեալ յարձակումը, և այս ընթացքովիս կուզէինք յայտնել հաշտութեան համար ունեցած մեր սաստիկ բաղձանքը։ Օգնիխորհրդակից ըլլալու Անգլիոյ, Աւստրիոյ և Բրուսիոյ տէրութեանց հետ, առաջարկութիւն մը ըրի Ձեր Վեհափառութեանը, որ հաւասարապէս ամէնուն հաճելի պիտի ըլլար։ Զոր գուք ևս ընդունեցաք։ Սակայն հազիւ թէ այս բարի լուրը հասած էր մեզ, որ ձեր (արտաքին գործոց) պաշտօնեայն բացատրական մեկնութիւններովն որ հաշտարար ազդեցութիւնը խափանեց, և հետևաբար արգիլեց զմեզ թախանձելու օսմանեան կառավարութիւնը, որ անփոփոխ և պարզապէս ընդունի զնոյն առաջարկութիւնը։ Բարձրագոյն Դուռը իւր կողմանէ ուրիշ փոփոխութիւններ ըրաւ անոր, զորս չորս տէրութիւնները՝ Վէնայ գումարուած իրենց երեսփոխանաց միջոցաւը, անընդունելի չհամարեցին։ Սակայն Ձեր Վեհափառութիւնը իւր հաճութիւնը չտուաւ նոյն փոփոխութեանց։ Յայնժամ օսմանեան Դուռը իւր արժանաւորութիւնը անարգուած, իւր անկախութիւնը վտանգի մէջ դրուած և պարտուց տակ մնացած ըլլալով արդէն 'ի գործ դրած իւր ճգամբքը՝ որ Ձեր Վեհափառութեան զօրաց բանակին դէմ ինքն ևս ուրիշ զօրաց բանակ մը հանէ, այս ամէն պատճառաց համար կըսեմ, օսմանեան Դուռը հաստատուն մնան իրենց չեզոքութեանը մէջ, յայնժամ պատերազմը անշուշտ պիտի երկարի, և իւր աղէտաբեր հետևութիւնները շատ ժամանակ պիտի տևեն։ Ի վերայ այսր ամենայնի հատարակաց կարծիքը այն է որ, Աւստրիան և Բրուսիան՝ իրենց ժողովրդոց օգուտը նախամեծար համարելով, քան զուրիշ որևիցէ անձնական բարեկամութիւնը և ակնածութիւը, 'ի վախճանի զինակից պիտի ըլլան արևմտեան տէրութեանց հետ։ Այս կարծեացը նոր հաստատութիւն մը կուտան հետևեալ լուրերը, զոր կը կարդամք Յուռնալ դէ Տէպպին փետր. 11 թուոյն մէջ։

«Վէնայէն ընդունած մեր վերջին նամակները կը ծանուցանեն, թէ Աւստրիոյ կայսերական դահլիճը նշանաւոր որոշումներ ըրած է Օրլոֆ կոմսին դեսպանական յայտարարութենէ ետև։ Ոչ միայն Աւստրիոյ կառավարութիւնը մերժեր է, կըսեն, բացարձակ չեզոքութիւն մը պահելու խոստումը, այլ նաև բացայայտ զրուցեր է թէ իրը պատերազմի հրատարակութիւն պիտի համարի եթէ Ռուսաց զօրքը Դանուբը անցնելու ըլլայ։ Դարձեալ իրը պատերազմի հրատարակութիւն պիտի համարի Ռուսաց զօրաց Դանուբեան իշխանութեանց մէջ մնալը։ Այս որոշումները՝ (Աւստրիոյ արտաքին գործոց պաշտօնեայ) Պուլ կոմսին միջոցաւ ծանուցուեր են Ռուսաց դեսպան Մէյենտորֆ սեպուհին, որ իւր կառավարութեանը իմացուցեր է»։

ԲԱՆԱՍՊԻՐԱԿԱՆ

ՓԱՌԵԱԿ ԵՂԱՆԱԿՔ ՏԱՐՒՈՅ

Ա. ԶՄԵՌՆ

Զըմեռն ալևոր
Հաս հապշեալ 'ի քայլ
Եւ ընդ ահաւոր
Շանթից 'ի դուպար։
Մերթ ամպք թանձրեկց
'Նդ հողմ ըբբարդոր
Ջաշխարհս տըխրագեսց
Ոչըղեն 'ի ջուր։
Եւ մերթ մարդ և սեզ,
Լեառն, դաշտ և հովիտ
Ծածկին 'ի ձեանց գեղ
Եւ ծաղք ոսոսիտ։
Ոչ երփնեայ թըռչնիկ
Ցոտ թաւուտ ծառոց
Հիւսէ զդայլայլիկ
Հեշտալուր կերգոց։
Ոչ հեզաշունչիկ
Շընչէ շուրջ զվփւռ
Եւ ոչ բոյր քաղցրիկ
Սրբիւ յընդհանուր։
Ցանկ փարեր ուռի
Թեւովք սաղարթուն
'Նդ առուակ սիրալի
Այժմ տրխուր տըրտում։
Մշակին ժրաջան
Ընդ վայր վատներ երկ։
Թէ ոչ յամառան
Եղաներ 'ի հերկ։
Եւ ոչ իւր ամբար
Աբմտեաք լիաւոր
Գոյր լի յորդաբար
Ոչ 'ի ձըմեռն անդորր։
Ծերունին հղուկ
Զոփայ ձեռն 'ի ծոց,
Կամ մերձ 'ի խարոյկ
Հանդչէ 'ի ձեռս գոգոց։
Եւ մանկիկն անմեղ
Ներհէ մօրն ընդ գիրկ
Զըքնաղ նորին կեղ
Իբր գարնան ծաղիկ։
Տիեզերս ամբաւ
Ըստիսակազգեաց
Փափաքի անձկաւ
Կարնան յոտին դարձ։
Զի նա մինչ զուզին
Փոխէ շուտափոյթ
Եւ սառն, բուք և ձիւն
Տեղի տան ընդ հուպ։
Յայնժամ թագուհին
Նաժըշտաք երկք
Ոգնէ ըզգեստին,
Տարագրի և մեգ։
Քոյրն իւր հըրավառ
Ի տապ բոցակեզ։
Եւ մեսրն պայծառ
Կուտէ զմըրդաց դեզ։
Իսկ դո՛ւ ծերունիդ
Մի՛ խաբիր բընաւ,
Եւ զայս ա՛ռ 'ի միտ
Թէ քեզ մերձ է մահ։

Յաշակերտաց սուրբ Սահակեան վարժարանին,

Մկրտիչ Պ. Յակոբեան։

Հարսաւորիւն պայծառք 'ի յեռն ծանուցմանց։

Լոնտոնի Բիքթորիէլ Թայմզ անուն շաբաթական լրագրոյն մէջ հետևեալ յօդուածը կըկարդամք։

«Մօտ օրերս պզտիկ տետրակ մը տպագրեցաւ Հարսաանաց արհեստ վերնագրով։ Այս տետրակին քանի մը յօդուածները գրեթէ անգլիական ամէն լրագրաց մէջ հրատարակուելէն ետև, կերևի թէ սահմանեալ են ապացուցանելու թէ կրնայ մէկը դիւրութեամբ մեծամեծ գումարներ շահելու՝ շարունակաբար ծանուցումներ հրատարակել տալով։

Այս կերպիւ անտարակոյս մեծամեծ շահեր եղած են, կըլլան և պիտի ըլլան հանճարամիտ մարդիկներէ։ սակայն անտեղի է անշուշտ մակաբերել այս բանէն, թէ ամէն մարդ պիտի հարստանայ այսպիսի միջոցներով։ Եթէ յիշեալ տետրակին հեղինակին ենթադրութիւնը համեմատ, այսչափ դիւրին ըլլար դրամ շահելը, աղքատ պիտի չմնանէր մեր քաղաքաց մէջ, և ոչ մուրացկան մեր դիւղերուն մէջ։ Բայց դառնանք 'ի վերնագիրն մեր յօդուածոյն, որ է Հարսաանաց արհեստ 'ի յեռն ծանուցմանց։

Մեր ժամանակին ծանուցմունք գրել տուողներէն ամէնէն մեծը՝ անտարակոյս միստր Հոլլոուէյն է, հնարողը և միակ տէրը դեղահատից ուսպեղանիին, որ իւր անուամբը կըկոչուին, և մեծ համբաւ ստացան։ Միստր Հոլլոուէյ ամէն տարի չափազանց գումար մը, այսինքն քսան հազար լիրա սթէրլինա (գրեթէ 2 միլիոն 500 հազար ղուռուշ) ծախք կընէ ծանուցմանց համար։ Իրիտանեան կղզեաց մէջ պարբերական գրուած մը չի հրատարակուիր, որուն մէջ այս իմաստուն հնարագէտին անունը յիշատակուած չըլլայ, և որպէս թէ Մեծն Իրիտանիա խիստ պարզակեալ եղած ըլլայ իւր երևելի գործառնութեանցը համար, կընդարձակէ զանոնք բոլոր տանի մէջ։ Այս լայնածաւալ երկրին վերին և ստորին նահանգները՝ միստր Հոլլոուէյ գործակալներ ունի որ կըհրատարակեն իւր դեղերը Հնդիկ, Ուրտու, Կուզրաթ և ուրիշ տեղացի լեզուաք։ և այս կերպիւ Հնդկացի ժողովուրդը կրնայ Հոլլոուէյին դեղահատերը առնուլ և անոր սպեղանին գործածել նոյն ճշդութիւնը որպէս թէ կենդանի ձայնիւ հարկաւոր տեղեկութիւնները ստացած ըլլար այս հռչակաւոր անձէն։

Կը գտնենք զինքը նաև 'ի Հոնկ–Կոնկ և 'ի Գանդոն, ուր հրատարակելկուտայ իւր դեղերը առ բոլոր բնակիչս Երկնային Կայսերութեան։ Մինչև Մինեսացւոց չեզուաւ թարգմանութեամբ։ Մինչև անոր ետևէն երթալով, կըգտնեմք զնա Փիլիպպեան կղզիները, ուրտեղ կըհրատարակէ իւր դեղերը նոյն երկրին լեզուաքը։ Մինչև փոքրի մէջ միստր Հոլլոուէյ մեծ պահեստ մը ունի իւր դեղերէն։ ուսկից իւր գործակալները կըմատակարարեն Հնդկաստանի ծովուն ամէն կղզեացը։ Իւր ծանուցումները կըհրատարակուին միշտ յօրագրութիւնս Սիանէյ, Հոպարթվիլ, Լաուն Ջըսթըն, Ալտերատ, և Բոր–Ֆիլիպ քաղաքաց։ Նմանապէս Իրիտանեան լայնատարած ստացուա-

ուելի աղէկ համարեց պատերազմ հրատարակել, քանզի այս երկբայական և նուաստ վիճակին մէջ մնալ։ Այս պարագային մէջ մեր օգնութիւնը խնդրեց, և անոր դատը իրաւացի տեսնուելով մեզ, Անգղիոյ և Գաղղիոյ նաւատորմիղաց հրաման տրուեցաւ Կոստանդնուպօլսոյ նեղուցը՝ Պոսֆոր երթալու։

"Մեր կացութիւնը՝ Թուրքաստանի առջև պաշտպանողական էր, բայց միանգամայն կրաւորական. քանզի չէինք քաջալերեր դնա՝ի պատերազմ։ Այլ ընդհակառակն խաղաղասիրութեան և ջափաւորութեան խրատներ կը հասցնէինք՝ անդադար յականջս Սուլթանին, համոզեալ ըլլալով թէ այս եղանակաւ համաձայնութիւն մը կրնար ձեռք բերուիլ, և չորս տերութիւնները միաբանեցան վերստին նոր տուաջարկութիւններ ընելու Ձեր Վեհափառութեանը։ Մեծափառութիւն ձեր ևս հանդարտութիւն մը ցուցընելով, որ կը ծագի՝ի գիտակցութենէ ձեր զօրութեանը, բաւական համարած էիք դէմ դնել, Դանուբի ձախակողմը նմանապէս Ասիոյ մէջ, օսմանեան զօրաց յարձակմանցը, և մեծ կայսրութեան մը վեհապետի արժանաւոր ջափաւորութեամբ մը յայտնած էիք թէ պաշտպանողական ընթացք մը պիտի ունենաք։ Մինչև այս ժամանակ թէև մասնակից հանդիսատես, բայց թշնամութեան գործոց պարզ հանդիսատես էինք՝ի վերայ այսր ամենայնի Սինոբի նաւամարտը պարտաւորեց զմեզ աւելի բացորոշ կացութիւն մը ունենալ։ Գաղղիան և Անգղիան օգտակար չէր համարած ցամաքի զօրք յուղարկել՝ի նպաստ Թուրքաստանի, հետևաբար իրենց դրօշակը պարտաւորութեան մը ներքև չէր ցամաքի վրայ եղած թշնամական գործոց համար. բայց ծովու վրայ խիստ տարբեր էր այս բանը։ Գանգի Պոսֆորի բերանը 3000 թնդանօթ կային, որոց ներկայութիւնը բարձրաձայն կը զրուցեր Թուրքաստանի, թէ ծովային երկու գլխաւոր տերութիւնները թող պիտի չտային որ յարձակին անոր դէմ ծովու վրայ։ Սինոբի դէպքը որչափ անակնկալ էր մեզ, նոյնչափ ևս նախատական եղաւ մեզի համար։ Հոգ չէ որ օսմանցիք ուզած ըլլան կամ ոչ, պատերազմի պաշարներ անցընել Ռուսաց հողը. քանզի գործը այն է որ Ռուսաց նաւեր եկան և յարձակեցան օսմանեան նաւուց վրայ երբոր Թուրքաստանի ջրերուն մէջէին այս նաւերը, հանդարտ երկաթի վրայ կրկենային օսմանեան նաւահանգստի մը մէջ, և կործանեցին զանոնք, թէև ապահովութիւն տրուած էր թէ յարձակողական պատերազմ պիտի չընէին, այլև առանց բանի տեղ դնելու մեր նաւատորմիղաց այնքան մատ ըլլալը։ Այս դէպքով՝ ոչ թէ մեր քաղաքականութիւնը, այլ մեր զինուորական պատիւը հարուած մը կընդունէր։

"Սինոբի մէջ նետուած թնդանօթներուն ձայնը ցաւալի կերպիւ հնչեց՝ի սիրտս այնոցիկ որոնք Անգղիոյ և Գաղղիոյ մէջ, ազգային արժանաւորութեան կենդանի զգացմունք մը ունին։ Ուստի միաբան ձայնիւ աղաչակեցին թէ, ուր որ մեր թնդանօթները կրեան հասնիլ, մեր դաշնակցաց պէտք է որ յարգութիւն ըլլայ։ Եւ ահա այս պատճառաւ Ամ Օմոլը մտնելու հրաման տրուեցաւ մեր նաւատորմիղաց որպէսզի եթէ հարկը պահանջէ, բռնութեամբ արգիլեն զկրկնումն նմանօրինակ դէպքի մը։ Այս պատճառաւ էր նաև որ երկու տերութիւնները միաբանութեամբ ծանուցագիր մը յուղարկեցին Բեգրոպուրգի դահլիճն՝ իմացնելու համար որ, եթէ կարգելումք զթուրքերը յարձակողական պատերազմ մը ընելու՝ի վերայ Ռուսիոյ ծովերաց, պիտի պաշտպանեմք անոնց զօրաց պաշար տարու իրը իրենց հողին վրայ։ Իսկ Ռուսաց նաւատորմիղն արգելք դնելով որ չնաւարկէ Ամ Օմոլուն վրայ, տարբեր պայմանաց մէջ կը դնեմք զնա. վասնզի հարկ է մեզ, ցորչափ պիտի տևէ պատերազմը, դրաւ մը պահել մեր քովը որ փոխարէնը ըլլայ օսմանեան երկիրներուն այն մասանց որոց այժմ Ռուսաց զօրքը կը տիրէ. և այս կերպիւ դիւրացնել խաղաղութեան կարգադրութիւնը, ըստ որում ցանկացեալ փոխանակութիւնը՝ի գործ դրուած պիտի ըլլայ։

"Հաւատիկ օգոստափառ Տէր, իրաց էական հետևութիւնը և կապակցութիւնը։ Յայտնի է որ այս աստիճան հասած ըլլալով գործքերը, կամ որոշիչ համաձայնութիւն մը շուտով պիտի ծագին անոնցմէ, կամ բարեկամական կապակցութենէ դադարումն։

"Ձեր Վեհափառութիւնը՝ Եւրոպայի անդորրութեանը համար այնքան խնամք ցուցուցիք, այնքան հզօր կերպիւ անկարգութեանց ոգին յաղթահարելու նպաստամատոյց եղաք ձեր բարերար ազդեցութեամբը, որ չեմ կրնար երկբայիլ ձեր որոշմանը վրայ՝ի մասին այս երկու ծայրերուն, որ ձեր ընտրութեանը կընդունեցեալ։ Եթէ Ձեր Վեհափառութիւնը կը ցանկայ, որպէս ես կը բաղձամ, խաղաղասիրական կարգադրութեան մը, միջոցը խիստ պարզ է, այսինքն ձեր կամքը յայտնելու է զինադադարման դաշնադրութիւն մը ստորագրելու այսօր իսկ, որով գործքերը իրենց դեսպանական ընթացքը մտնելու որոշում ըլլայ, թշնամական կռիւը դադարի և պատերազմող զօրութիւնները քաշուին այն տեղերէն, ուր եկած են պատերազմին պատճառաւ։

"Այս կերպիւ, Ռուսաց զօրքը պիտի երթան Դանուբեան իշխանութիւններէն և մեր նաւատորմիղները Ամ Օմոլն պիտի մնան։ Ձեր Վեհափառութիւնը՝ ըստ որում նախապատիւ կը համարիք ուղղակի Թուրքաստանի հետ բանախօսութեան մտնել, դեսպան մը կանուանեք, որ խօսակցի Սուլթանին լիակատար իշխանութիւն ունեցող դեսպանի մը հետ և կարգադրէ դաշնադրութիւն մը, որ հետևաբար ջրոս տերութեանց ժողովոյն առջևը դրուի։ Եթէ ձեր Վեհափառութիւնը այս կարգադրութեան կերպը ընդունելու ըլլայ. որուն վրայոք Անգղիոյ թագուհին և ես կատարեալապէս համաձայն եմք, անգորրութիւնը վերատին պիտի հաստատուի և աշխարհս գոհ պիտի ըլլայ։ Եւ այս կարգադրութեանց կերպին մէջ բան մը չկայ որ ձեր Վեհափառութեանը արժանի ջրլայ, և ձեր պատուոյն դպչի։ Բայց եթէ դժուար խնդրոյն պատճառաւ մը՝ ձեր Վեհափառութիւնը մերժելու ըլլայ այս խնդիրը, յայնժամ Գաղղիան՝ ինչպէս նաև Անգղիան պիտի պարտաւորի զինուց բաղդին և պատերազմին դիպուածոցը ձգել ինչ որ այսօր իրաւամբ և արդարութեամբ կրնար որոշուիլ։

"Ըրլայ որ ձեր Վեհափառութիւնը խորհի թէ ամենափոքր ատելութեան կիրք մը կընայ մտնել սրտիս մէջ. որ ուրիշ զգացմունք չունի բայց զանոնք, զորս նոյն իսկ ձեր Վեհափառութիւնը յայտնած է ձեր նամակին մէջ որ՝ի 17 յունվարի 1853, երբոր կըգրէիք ինձ թէ, "մեր յարաբերութիւնները պէտք է որ մտերմաբար բարեկամական ըլլան, և հիմնեալ միևնոյն նպատակաց վրայ. այսինքն հաստատուն պահպանութիւն՝ բարեկարգութեան, խաղաղութեան սէր, յարգութիւն դաշնադրութեանց և փոխադարձ բարեսէր կամք"։ Այս խօսքերը արժանի են վեհապետին որ դրեց, և չեմ տարակուիր հաստատելու թէ հաւատարիմ մնացի անոնց։

"Կաղաչեմ զՎեհափառութիւն ձեր հաւատալ իմ զգացմանց անկեղծութեանը, որով ձեռամ

"Օգոստափառութեան ձերում

"Մոնրիմ Բորեիամ, ՆԱՔՈԼԵՈՆ"

Գաղղիոյ Մոնիթէոր անուն օրագիրը, իւր Թուոյն մէջ որ՝ի 7–19 փետրվարի կը գրէ։

"Բեգրոպուրգէն սպասուած պատասխանը այս իրիկուն հասաւ։ Նիկողայոս կայսրը կը ծանուցանէ թէ չընդունիր բարեկամական առաջարկութիւնները, որ յուղարկուած էին իրեն"։

—Յիշեալ օրագրոյն փետրվարի 8–20 Թուոյն մէջ յետագայ յօդուածը ևս կը կարդամք։

"Ռուսաց կայսրը իւր պատասխանին մէջ խիստ երկար և մանրամասն քննութիւններ կընէ՝ի վերայ բարեկամական կարգադրութեան պայմանաց որ առաջարկեցան իրեն Նաբոլէոն կայսրէն և վերջապէս ակը յայտնէ թէ ուրիշ կերպ դաշնադրութիւն չկրնար ընել. բայց միայն՝ի վերայ հիմանց զոր արդէն ծանուցած է։

"Այս պատասխանը՝ ըստ ինքեան ամենևին յաջողութեան յոյս մը չձգեր՝ի մասին խաղաղասիրական կարգադրութեան։ Ուստի Գաղղիան կը պարտաւորի ևս՝ առաւել ազդու միջոցներով պաշտպանել զինդիրն, որ խաղարկութեան մէջ կը դտնուի. և կայսրը իրաւամբ կը վստահանայ ժողովրդեան հայրենասիրութեան, Անգղիոյ մտերիմ դաշնակցութեանը և գերմանական կառավարութեանց համակրութեանը վրայ։ Այս կառավարութիւնները հաստատուն մտօք յայտնեցին թէ կուզեն ապահովցնել ամբողջութիւնը և անկախութիւնը օսմանեան կայսերութեան։

"Հասարակաց ուշադրութիւնը Աստրիոյ

Գաղղիոյ Մոնիթէոր անուն օրագիրը, իւր Թուոյն մէջ որ՝ի 7–19 փետրվարի կը գրէ։

"Բեգրոպուրգէն սպասուած պատասխանը այս իրիկուն հասաւ։ Նիկողայոս կայսրը կը ծանուցանէ թէ չընդունիր բարեկամական առաջարկութիւնները, որ յուղարկուած էին իրեն"։

—Յիշեալ օրագրոյն փետրվարի 8–20 Թուոյն մէջ յետագայ յօդուածը ևս կը կարդամք։

"Ռուսաց կայսրը իւր պատասխանին մէջ խիստ երկար և մանրամասն քննութիւններ կընէ՝ի վերայ բարեկամական կարգադրութեան պայմանաց որ առաջարկեցան իրեն Նաբոլէոն կայսրէն և վերջապէս ակը յայտնէ թէ ուրիշ կերպ դաշնադրութիւն չկրնար ընել. բայց միայն՝ի վերայ հիմանց զոր արդէն ծանուցած է։

"Այս պատասխանը՝ ըստ ինքեան ամենևին յաջողութեան յոյս մը չձգեր՝ի մասին խաղաղասիրական կարգադրութեան։ Ուստի Գաղղիան կը պարտաւորի ևս՝ առաւել ազդու միջոցներով պաշտպանել զինդիրն, որ խաղարկութեան մէջ կը դտնուի. և կայսրը իրաւամբ կը վստահանայ ժողովրդեան հայրենասիրութեան, Անգղիոյ մտերիմ դաշնակցութեանը և գերմանական կառավարութեանց համակրութեանը վրայ։ Այս կառավարութիւնները հաստատուն մտօք յայտնեցին թէ կուզեն ապահովցնել ամբողջութիւնը և անկախութիւնը օսմանեան կայսերութեան։

"Հասարակաց ուշադրութիւնը Աստրիոյ

ծոց իւրաքանչիւր քաղաքին մէջ։ Ինոր դեղահատերը և սպեղանին կը դտնեմք՝ի Վալբարէզօ, ի Լիմա, ի Գարաօ և Խաչագական Օմոլուն ուրիշ նաւահանգիստները։ Գաբ–Հոռն ըսուած հրուանդանը դառնալով, կը տեսնեմք Հոլլանդէն յԱդլանդեան ծովը, ի Մոնթէ–Վիտէյո, ի Պուէնոս–Այրէս, ի Սանթոս, ի Ռիո–Հանիրո, ի Պահիա և ի Ֆէրնամբուք։ Այս երկիրներուն մէջ Սպանիական և Բորթուկալի լեզուաբ կը հրատարակէ իւր ծանուցումները։ Երև մտեան Հնդկաստանի կղզեաց մէջ, նմանապէս՝ի Վերին և յԱտորին Գանատա և Նոր–Ակոլտիայի դրացի նահանգաց մէջ՝ անոր դեղերը առհասարակ ծանուցեալն և կը ծախուին միևնոյն կերպիւ ինչպէս մեր երկրին մէջ։

Աիբերկական ծովը մտնելով՝ կը գտնեմք անոր դեղերը՝ի Մալթա, ի Գորֆու, յԱթէնս, յԱղէքսանդրիա, նմանապէս՝ի Թունուզ և Բարբարոսաց կղզիներուն ուրիշ մասանց մէջ։ Թէ Կոստանդնուպօլսոյ լրագիրները և թէ ուրիշ լրագիրները կարդալուս կը տեսնեմք թէ Հոլլանդիոյ դեղերը կանոնաւորապէս կը հրատարակուին և կը ծախուին օսմանեան բոլոր կայսերութեան մէջ, և անոնց գործածելու տեղեկութիւնները Թուրքերէն հրատարակուած են։

Ի Ռուսաստան անգամ, ուր օրէնքները կարգիլեն օտար դեղորէից ներս մտնելը, Հոլլանդիոյ դեղահատերը և իւր սպեղանին ներս խոթելու կերպը գտաւ. զորոնք կը յուղարկէ յՕտեսա քաղ իւր գործակալն, որ գաղտուկ կը խոթէ զանոնք մինչև՝ի կեդրոն կայսերութեան։

Ամերիկէն չմոռցուեցաւ այս անխոնջ անձին, որ գործակալ մը ունի Կամպի գետին եղերքը և ուրիշ գործակալ մը՝ի Սիէրրա–Լէոնէ, որ աշխարհիս ժանտախտիւ ապականեալ մէկ ծայրն է։ Այս երկրին բնակիչքը բաղում խնամք օգուտ կը քաղեն Հոլլանդիոյ սպեղանիէն և դեղահատերէն, որ երկրագնտոյս չորս կողմը պտըտեցաւ սկսեալ՝ի Հնդկաստանէն, և վախճան տալով իւր ճանապարհորդութեանը՝ի Գլուխն Բարեյուսոյ, ուր իւր դեղերը հրատարակուած են Հոլանտերէն և Անգլերէն։

Հոլանտայի լրագրաց մէջ բաղմաթիւ և շաբունակ ծանուցումներ հրատարակելով, իւր դեղերը խիստ շատ կը քշէ յիշեալ երկրին մէջ։

Հոլլանդիոյ բժիշկը, որ իւր դեղերէն յուղարկած է արդէն Գաղղիոյ և Իտալիոյ տերութեանց քանի մը քաղաքները, միտք ունի նաև մեծ քանակութիւն իրկել՝ի Սպանիա, ի Բորթուկալ, յԻտալիա, ի Հելվետիա, և՝ի Գերմանիա։

Անշուշտ առանց տարակուսանաց չկրցանք ժողովել և հրատարակել այս ամէն դէպքերը, քանզի շատ կը վախնանք որ Հարսպանաբ–արքեպ վերնագրով յօդուածը, որուն ակնարկութիւն կընեմք, չըլլայ թէ խաբէ զմարդիկ և քաջալերուին իրենց ձեռքը ունեցած ստակը և ուրիշ միջոցները սպառելու, յուսով (ինչպէս կըսէ հեղինակը) շահելու հարիւր հազար լիռա ոսկերլինա (25 հազար քսակ օսմանեան զուռուշ) վեց ամաց մէջ, օրինակ ունենալով առջևնին զՀոլլոուէյ, որ իրաւամբ կրնայ կոչուիլ Նաբոլէոնը ծանուցմանց։

Շատ մարդիկ կարողութիւն ունին անշուշտ Հոլլոուէյին ըրած ծախքը ընելու. բայց անոր յաջողակութիւնը, գործունէութիւնը, դատողութիւնը և յաջողելու հարկաւոր խոհեմութիւնը ունի՞ն արդեօք։ Գանզի եթէ այս յատկութիւններէն մէկը պակսելու ըլլայ, տարակոյս չկայ թէ բոլորովին պիտի կործանին։

Հոլլոուէյ մեծամեծ գործառնութեանց յարմար և ընդարձակ ու արդիւնաւոր մտաց տէր անձ մըն է։ Իւր աշխատութիւններովը մեծ հարստութիւն ստացաւ, որ օրըստօրէ աւելնալու վրայ է։ Բայց որչափ ջանք արդեօք, քանի՞ ճարտարամտութիւն և քաջասրտութիւն, որչափ կորովամտութիւն և տաղանդ հարկ եղաւ՝ի գործ դնել այս աստիճանին հասնելու համար։ Ինչուշտ օգտակար չէ մեղարգելուլ զհասարակութիւնը որ ծանուցումներ չընեն. բայց իբրև պահապան անոնց օգտիցը՝ կը խորհիմք թէ պարտականութիւն կայ մեր վրայ, լապտեր մը դնել այս բանին վրայ զոր մեք վտանգաւոր ժայռ մը կը կարծեմք, որպէսզի այն լապտերին լուսաւորութիւնը կանուխ կամ անագան կարող ըլլայ արգելուլ գնաւակոծութիւնը և զկործանումը յանդուգն և անփորձ անձանց, որ այսպիսի ջրերու մէջ նաւելու վտանգին մէջ կը դնեն զիրենք։

Ուրէք–Պ'Էպէնդ–ի պարբերական տետրակին հրատարակիչը՝ դրեթէ երեք տարի յառաջ հրատարակուած մէկ Թուոյն մէջ յայտնած է, թէ

վրայ է այժմ, որ իւր դիրքովը սահմանեալ է գործունեայ և կարևոր ընթացք մը ունենալու։ Ասոյգ է որ Աւստրիան իւր միտքը հաստատապէս յայտնեց միշտ՝ի վերայ պայմանաց, զորս Վիէննայի ժողովը կարգադրեց։ Վստահութիւն ունին նմանապէս՝ի վերայ ուղղամտութեան և ազգասիրական (աղատամիտ) բնաւորութեան ծաղկահասակ կայսեր, որ ապահովութիւններ պիտի գտնէ իւր ժողովրդոց օգտիցը համար։

«Դաղղիան հզօր է, և մանաւանդ այն պատճառաւ հզօր է որ իւր դիտաւորութիւնները հաստատապէս բարեմիտ և անշահախնդիր են, ուստի չվախնար հանդերձեալ պատերազմէն»։

Ազգային երեսփոխանաց խորհրդանոցին մէջ, որ՝ի 5–17 փետրվարի, ծովապետութեան առաջին ըրտը սրբ Ռէմ Կրէհէմ, միսար Լէյերտ պատգամաւորին ջրուցածներուն պատասխանելով, երկար ատենախօսութիւն մը ըրաւ՝ի պաշտպանութիւն քաղաքական ընթացքին Անգղլոյ կառավարութեան։ Հաւասիկ անոր ատենախօսութեան գլխաւոր մասունքը։

«Արժանապատիւ պատգամաւորը կը հարցնէ ինձ թէ ի՞նչ վախճան ունեցան մեր այս ամէն ըրածները։ Ուստի կը պատասխանեմ անոր, թէ նախ մինչև այս վերջին վայրկեանը կրցանք պատերազմը հեռացնել. յետ այնորիկ մեր իմ դաշնակցութիւն մը հաստատեցինք Դաղղիոյ հետ։ (Օրափակարութիւն։) . . . . . Այլև Յայտնի՝ցաւ մեզ Աւստրիոյ և Իրուսիոյ համաձայնութիւնը ստանալ բանախօսութեանց ամէնէն գլխաւոր մասանց վրայօք։

«Վիէննայի ծանուցագրոյն ստոյգ մտաց վրայօք երկարայութիւններ յայտնեցին։ Սակայն ասոնք ուրիշ բանի համար էին, այսինքն յաղագս պարտաւորութեանց Թուրքաստանի, որոց յանձնառու եղած էր Ռուսիոյ առջև, Դայնարճըքի դաշնադրութեամբը։ Օսմանեան կառավարութիւնը մերժեց այս ծանուցագիրը՝ զոր կը մեկնէր իւր յանձնառու եղած պարտաւորութեանցը համեմատ։ իսկ Ռուսաց կառավարութիւնը՝ Նէսելրոտ կոմսին ըրած բացատրութեամբը, անոր հակառակ մտօք կը մեկնէր միևնոյն յանձնառեալ պարտաւորութեանց համեմատ։ Թուրքաստանը կը մեկնէր այս պարտաւորութիւնները իւր երկրին ամբողջութեանը և անկախութեանը մտօք։ Իսայց Ռուսաստանը կը բացատրէր զանոնք՝ Թուրքաստանի երկրին ամբողջութեանը և անկախութեանը հակառակ մտօք։ Միթէ փոքրիկ բան է որ կարող եղանք ստանալու զգործակցութիւնը Իրուսիոյ և Աւստրիոյ և գործունեայ դաշնակցութիւնը Դաղղիոյ և Անգղիոյ՝ի հաստատութիւն մեկնութեան զոր Թուրքաստանը կուտայ հին դաշնադրութեանց և ընդդէմ մեկնութեան՝ զոր Ռուսիան կուտայ միևնոյն դաշնադրութեանց։

«Այս բաները ահա՛ ստացանք, հաստատուն պահելով միշտ զվեղաղրութիւնը մինչև ցայսօր. բաց յայսմանէ կարող եղանք նաև Աւստրիոյ և Իրուսիոյ հաճութիւնը ստանալ այն յայտարարութեանը համար, թէ Թուրքաստանէն առաջարկուած պայմանները իրաւացի են։ Այլև չորս մեծ տէրութեանց գործակցութիւնը ձեռք բերինք վասն յայտարարութեանը թէ յիշեալ պայմանները պէտք էին ընդունուիլ Ռուսիոյ կառավարութենէն։ Իսկ չորս տէրութեանց յայտարարութիւնը՝՝ի մասին Ռուսիոյ ըրած տառաջարկութեանց, կը պարունակէր թէ անոնց ընդունելութիւնը հնարաւոր չէ։ (Օրափակարութիւն։)

«Ուստի մեր միութիւնը աղէկ մը սեղմեցինք Դաղղիոյ հետ, Աւստրիոյ և Իրուսիոյ գործակցութիւնը ձեռք բերինք՝ որոնք հաճեցան նոր խոստում մը տալ յօգուտ անկախութեան և ամբողջութեան օսմանեան երկրին, յօգուտ պայմանաց առաջարկելոց յօսմանեան կառավարութենէն, յօգուտ մեկնութեանը զոր Իարձրագոյն Դուռը կուտայ Դայնարճըքի դաշնադրութեանը, որ հակառակ է Ռուսաստանի տուած մեկնութեանը և անոր ըրած առաջարկութեանցը։ Այս կերպիւ բոլորովին զատեցինք զՌուսիան և միանակ թողուցինք զայն։ (Օրափակարութիւն։)

«Ինչ որ յսկիզբն 1853 ամին կռիւ մըն էր Ռուսաստանի և Թուրքաստանի մէջ՝ այնպիսի կրօնոյ կերպարանք մը ընկալաւ, որուն մէջ Ռուսիան միանակ է բոլոր Եւրոպայի դէմ։ Ուստի կըսեմ որ այս ամէն բաները ձեռք բերելը առանց պատերազմ հրատարակելու, թէև դեսպանական բանախօսութեանց յաղթութիւն մը չէ, սակայն գոնէ խիստ օգտակար եղելութիւն մըն է։ . . . . Կըկրկնեմ խնդիրը ծանր է. եթէ կրկարծէք թէ անբաւական եմք այս բանախօսութիւնները յառաջ տանելու, անկեղծութեամբ զրուցեցէք, և մի՛ տկարացնէք զկառավարութիւնը ու դարձեալ անոր ձեռքը թողուք տերութեան գործոց վարչութիւնը։ Այլև անոր՝ որ ի՛նչ ըրիք մինչև ցայսօր կըսէ, կըպատասխանեմ թէ պատրաստ եմք պատերազմելու։

«Դաղղիան պատրաստ է, և Ռուսաց զօրքը տակաւին չանցաւ զԴանուբը։ Մինչև Ռուսաց նաւ մը չկայ Սև Ծովուն վրայ, զոր Ռուսաստանը գոցուած ծով մը կըհամարէր, և Անգղիան հրապարակաւ յայտնեց թէ ցորչափ ժամանակ իւր նաւատորմիղը պիտի մնայ այս ծովուն վրայ, ամենևին Ռուսաց նաւ մը պիտի չտեսնուի այն տեղ։ Դաղղիան և Անգղիան որոշեցին Ռուսաց զօրքը հանել տալ Դանուբեան իշխանութիւններէն, և վճռեցին թէ Թուրքաստանի անկախութիւնը հաստատուն պիտի պահուի և Ռուսաց զօրաց յիշեալ իշխանութեանց մէջ մնալը չկրնար ընդունուիլ։ Այն՝ որ՝ի սկզբան Թուրքաստանի գործ մըն էր, այժմ Եւրոպական գործ մը եղաւ, որուն ըուծումն ևս Եւրոպական պիտի ըլլայ։ (Օրափակարութիւն։) Դուք ի՞նչպիսի ընէիք մեր տեղը, ժողովդ ազգային երեսփոխանաց։ Մենք պատրաստ եմք մեր պարտքը կատարելու եթէ օգնական կըլլաք մեզ։ Արդ՝ մեր ազգին պատիւը պահելու համար, յանձնարարական ժողով մը պիտի կազմենք մէջերնիս յաղագս խնդրելոյ՝ի ձէնջ հարկաւոր միջոցները։

«Ուստի կրխնդրեմք՝ի ձէնջ ծովային զօրաց համար 10·000 հոգի աւելի և ցամաքի զօրաց համար ևս 10·000 հոգի աւելի։ Դարձեալ կը խնդրեմք՝ի ձէնջ յանուն ազգին մեծամեծ զոհեր, այսինքն երկու միլիոն լիրա սթերլինի յաւելուած գումար մը անոր ծախուցը վրայ։ Մի՛թէ ժամանակն է հիմա հաշուետուութիւնները քննել բանակուութիւն հանելու համար պզտիկ բաներու վրայ, և երկպառակութիւն ձգելու մեր ու մեր դաշնակցին մէջ։ Մինչև ցայսօր տասնամիս վրայ դատելով, չեմ կարծեր որ ազգային երեսփոխանաց ժողովը այսպիսի որոշում մը ունենայ»։ (Մեծայայն ծափահարութիւն։)

Լորտ Ջոհն Ռասէլ ևս ազգային երեսփոխանաց յիշեալ նիստին մէջ երկար ատենախօսութիւն մը ըրաւ, որուն գլխաւոր յօդուածները հետևեալներն են։

«Ռուսիոյ կառավարութիւնը քանի մը ամիս ջանահնար եղաւ հաստատելու, դիմելով հետզհետէ առ Սըր Համիլթըն Սիմուր, առ լորտ Դրէրբնոսն, առ իս և առ ազնուական լորտ Աբէրտին, թէ Թուրքաստանը (Իրուսաղէմի մէջ) այնպիսի թոյլտուութիւններ ըրած է Դաղղիոյ տէրութեանը, որոնք Իարձրագոյն Դրան և Ռուսիոյ մէջ եղած յարաբերութեանցը հակառակ են, և կըպահանջէր խախանձանօք թէ իրերը իրենց առաջին վիճակին մէջ մնան։ Այց այս ամէն ընթացքը գաղտնիք և խաբէութիւն էին. այո՛ խաբէութիւն, զոր Ռուսիան՝ի գործ կը դնէր մեր առջևը։ Մենչիքոֆ իշխանին պաշտօնը զոր Աբէրտոտ կոմսը՝ի Սեդրոպուրգ և Ռուիւնոֆ սեպուհը՝ի Լոնտոն չէին դադարեր ներկայացնել իբրև բոլորովին խաղաղասիրական պաշտօն մը, իրօք ուրիշ բան չէր (ինչպէս հետևաբար ապացոյցներ ունեցանք) բայց միայն՝ պաշտօն մը, նպատակ ունենալով՝ զնարդ և իցէ կերպիւ ապահովցընել Ռուսիոյ ծայրագոյն իշխանութիւնը՝՝ի վերայ Թուրքաստանի, որպէսզի յետ ժամանակաց կատարելապէս հպատակ և հարկատու ըլլայ Ռուսաստանի։

«Գուցէ առայժմ Ռուսիան տակաւին չէր ուզեր տիրել Թուրքաստանի, բայց միտք ունէր անոր հմարտութիւնը կորսնցնել, որպէսզի հետեւաբար աւելի դիւրութեամբ կարող ըլլայ կլանելու զնա։ Այց երբոր Մենչիքոֆ իշխանը իւր պաշտօնը՝՝ի գործ կը դնէր, անոր դէմ հանեցինք՝՝ի Կոստանդնուպոլիս Սիր էթֆորտ տը Լէտքլիֆ ազնուական լորտը, որ Եւրոպայի մէջ գտնուած ամէնէն յաջողակ անձն է այս դիտաւորութիւնները՝՝ի դերև հանելու. այսինքն Թուրքաստանի անկախութեանը ամէնէն շատ անձնանուէրութիւն ցուցնողանձ մըն է, և միշտ շատ իմաստուն խրատներ տուած է օսմանեան կառավարութեանը։ . . . . . .

«Եթէ այժմ մեր կարգադրութիւնները և մեր ձեռքը եղած միջոցները կուզէք իմանալ, ահաւասիկ. վասնզի բարլամէնթը իրաւունք ունի ամէն բանը իմանալու։ Նախ և առաջ Անգղիոյ և Դաղղիոյ մէջ փոփոխակի ծանուցագրութիւններ եղան գործակից ըլլալու համար յօգնութիւն Թուրքաստանի։ Այս երկու տէրութիւնները կը յայտնեն, թէ ո՛չ մէկը և ո՛չ միւսը յետագայ միտք մը չունին իրենց օգտիցը վերաբերեալ և ո՛չ բաղձանք մը իրենց երկիրը զօ-

---

օգտակար կտակ մը ըրած կըհամարի յետագայից. իմացնելով անոնց զգումարն տազանդաց և յաջողակութեան որ հարկաւոր են մեծ ծանուցում ընդոգց (կրանդ անոնսէօր)։ Այն ժամանակը արդէն Հոլլանդիոյին ծանուցումը գրելտալու կերպը շատ կըգովուէր։ Եւ եթէ Ռիէք-փ'Էրէնպո-ի տեսարին հրատարակչին դիտաւորութիւնները՝ Հոլլանդիոյ դիտաւորութեանց հետ հանին ապագայ սերնդոց, պիտի տեսնեն թէ այս հռչակաւոր հնարագէտը մինչև ո՛ւր ընդարձակեր է իւր դիտումները, և հետևաբար կարող պիտի ըլլան իմանալու անոր չափազանց զոհերը, զորս պարտաւորեցաւ ընելու բոլոր երկրագնտոյս վրայ տարածելու համար իւր բժշկական պատրաստութեանց բարիքը։ (Բոնոբիրիէ-փոնէլ։)

Օրարձալի և բարոյական վէպ մը։

Աղէքսանդր մակեդոնացին՝ որ բոլոր աշխարհի տիրապետելու կըջանար, Աֆրիկէի մէջ պատահեցաւ անանկ մէկ ժողովրդեան մը՝որ աշխարհիս մէկ մասին բոլորովին անծանօթ, իրենց չինական հիւղերուն մէջ հանգիստ կեանք մը կը վարէին. ո՛չ պատերազմ և ո՛չ աշխարհակալութիւն գիտէին։ Աշնորդեցին Աղէքսանդրը իրենց գլխաւորին հիւղը՝ ուր հիւրընկալութեամբ ուղեց զանիկա պատուել վայրենին, և անոր ոսկեղէն արմաւ, ոսկեղէն թուզ և հաց հրամցուց։

— Ոսկի՞ կուտէք հարցուց Աղէքսանդրը։

—Ա՛յ, պատասխանեց վայրենին. բայց կարծեմ որ ձեր երկրին մէջ պարտուպատշաճ կերակուր կրնայիք գտնալ, ի՞նչու համար ուրեմն հոս եկաք։ —Ստուգիւ ձեր ոսկին չէ որ ինձի հոս քաշեց։—Այց կուզէք իմանալ սովորութիւնները և օրէնքները։—Ուրեմն շատ ատեն կեցէք մեր մէջը որ ձեզի հաճելի ըլլայ։ Ու երբոր այսպէս կըխօսակցէին, երկու Աֆրիկեցի թագաւորական մարդիկ եկան դատ կտրելու։ Մէնաստանը ըսաւ. այս մարդը ինձի մէկ երկիր մը ծախեց. բայց հազիւ թէ սկսայ մշակել զանի, յանկարծ գանձ մը գտայ. այս գանձը իմս չէ. ինչու որ միայն երկիրը ծախու առի, ու չէ թէ անոր մէջ գըտնուած գանձը. բայց ինձի ծախողմարդը չուզեց բնաւ գանձը ընդունիլ։

Միւսը կրկնեց, ասոր պէս իմ խղճմտանքս ալ զիս շատ կը տանջէ. ես անոր ծախեցի երկիրը իր մէջը պարունակած ամէն բաներովը. ուստի այս գտնուած գանձը՝ նոյն վաճառման մէջ բովանդակուած էր։ Դատաւորը կրկնելտուաւ անոնց ըսածները՝ դատախազներուն իմացնելու համար, ու ինքզինքը ապահովցնելու՝ որ աղէկ մը իմացած է անոնց դիտաւորութիւնը. ու քիչ մը ատեն խորհելէն ետև, ըսաւ երկու քին մէկուն։

— Բարեկամ, տղայ ունիս։

— Այո՛։

— Դուն ալ աղջիկ ունիս։

— Այո՛։

— Ձեր տղաքը իրար կըսիրեն։

— Այո՛, շատ։

— Ուրեմն պէտք է զանոնք ամուսնացնելով օժտի տեղանոնց տալ այս գանձը։

Աղէքսանդր այս դատաստանին վրայ շատ զարմացաւ։ Այս վճիռը ի՞նչպէս կը կարծէք հարցուց Աֆրիկեցի միապետը։

— Ո՛հ, շատ արդար։ բայց այս ամէնը ինձի շատ օտար կուգայ։

— Ուրեմն ձեր երկրին մէջ ի՞նչպէս վճիռ կը կտրէք։

— Ոչմարտութիւնը ըսելու համար, այս երկու մարդիկը բանտը կը դնէինք, և այս գանձը թագաւորինը կըլլար ինչպէս իրեն յատուկ եղած։

Կրկնեց վայրենին զարմացմամբ, թէ արեգակ կըծագի՞ ձեր երկիրը։

— Անշուշտ։ — Անձրև կուգա՞յ։

— Այո՛։

— Օգտակարի՞ բան. վայրենի ու ծառայող կենդանիներ ալ ունի՞ք։

— Ամէն մէկ տեսակէն։

— Ուրեմն անմեղանանոց համար է որ Աստուած կըլուսաւորէ, և անձրևովալկոռոգէ ձեր երկիրը. որովհետև արժանի չէք դուք այս բարութեանը։

Թարգմանեաց՝ի գաղղիականէ՝,

Հ. Եղիազար Զայէան։

բութիւնը աճեցընելու։ . . . . . .

«Աւաջարկեցինք Թուրքաստանին դաշնագրութիւն մը, որուն զօրութեամբ ոչ միայն ապահովով պիտի ըլլամք՝ մեզ հարկաւոր եղած ուտելիքի պաշարաց մասին, այլև ամենևին հաշտութեան դաշինք մը պիտի ջնջէ Ռուսիոյ հետ, առանց մեր հաճութեանը և մեր կատարեալ գործակցութեանը, ցորչափ ժամանակ որ օգնութիւն պիտի տամք և ձեռնտուութիւն պիտի ընեմք անոր։ . . . . . .

Յունուալ որ Լոնդրայի լրագրոյն մարտի 4 թուոյն մէջ ըստ նոր տումարի կրկարդամք։

«Դաղղիոյ շոգեշարժ ֆրէկաթը Վոպան ըսուած և Անգլիոյ շոգեշարժ ֆրէկաթը Ֆիւրի անուն, երէկ չէ առջի օրը Սև Ծովէն եկան և խարսխեցին 'ի Պէյքոզ, տասն օր այս ծովուն վրայ պտտեցին եւ։ Վոպանը ներկայացաւ Սէվաստոպոլի առջև, որուն դիմացը պտոյտ կընէին Ռուսաց 1 ֆրէկաթ և 2 պատերազմական պռիք, և որոնք ներս մտան Ռուսաց ծովապետին ըրած նշանացը համեմատ և Վոպանին պատերազմելու պատրաստութիւնները տեսնելով։ Սէվաստոպոլի նաւահանգստին անցքը գոցուած է 9 ճակատամարտ նաւերով, որոնք այն տեղ խարսխած են իրենց կուշտը անցքին առջև ներկայացընելով և իրարու հետ կապուած են հզօր շղթայով մը։ Այս ահագին նաւագծին ետև ապաստանեալ Ռուսաց միւս ծովային զօրութիւնները տեսեր են, որոնք գրեթէ 80 նաւ են եղեր։ Թէ Վոպանին և թէ Ֆիւրիին թող չէ տրուեր որ Սէվաստոպոլ մտնեն, ուստի Վոպանին ունեցած պաշտօնական նամակները հարկ եղեր է շիշի (պուքալի) մը մէջ դնել ու կնքելով ծովը ձգել զայն՝ Սէվաստոպոլի բերանը»։

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆՈՒՊՕԼԻՍ, 22 ՓԵՏՐՎԱՐԻ

Օգոստափառ կայսեր մեծ դստեր Ֆաթմա սուլթանին հարսնախօսութեան հանդէսը՝ Ալի Պաշա փաշային հետ, որ արտաքին գործոց պաշտօնեայ Ռէշիտ փաշային երրորդ որդին է, մեծ փառաւորութեամբ կատարեցաւ 'ի 11 ամսոյս Թոփգափուի կայսերական պալատը։ Երկու օրէն ետև ուրիշ փառաւոր հանդէս մը ևս կատարեցաւ Խարձրագոյն Դուռը. ուր կայսերական ինքնագիր հրովարտակ մը կարդացուեցաւ. որով վեհափառ Սուլթանը՝ կը ծանուցանէ թէ բարեհաճեցաւ ընտրել զԱահմուտ Էդեմ փաշան՝ որ նախորդ պատերազմի պաշտօնեայ Մէհէմմէտ Ալի փաշային որդին է, զԱահմուտ Ռէշատ Էֆէնտին փաշան որ Էհմէտ Ֆէթհի փաշային որդին է, և Եգիպտոսի Աղպաս փաշային որդին Իշհանի փաշան, 'ի լծակից իւր երեք ամենասիրելի դստերացը Ռէֆիհա Սուլթանին, Ռէմիլէ Սուլթանին և Մինիրէ Սուլթանին, որոնք դեռ խիստ դեռափթիթ հասակի մէջ ըլլալով՝ ամուսնութիւնը յետ ժամանակաց պիտի ըլլայ։

— Օսմանեան կառավարութիւնը Ալպանիոյ մէջ պատահած Յունաց ապստամբութիւը զսպելու համար, 6 շոգեշարժ ֆրէկաթ և 6000 հոգիի չափ կանոնաւոր զօրք յղարկեց անցեալ շաբթու 'ի Վլոր։ Հրամանատարութեամբ Օմէր Նէլ փաշային։ Այս զօրքը Վլորէն անմիջապէս պիտի երթան Յունաստանի սահմանագլուխը, ուր ապստամբութիւը երևան ելած է գրգռութեամբ Հելլենական փոքրիկ տէրութեանը։

— Կայսերական հրամանաւ ամսոյս 18ին վեմափայլ Ֆուատ էֆէնտին՝ օսմանեան Թոփֆ շոգենաւով մեկնեցաւ Վլոր երթալու. ուսկից Յանինա պիտի երթայ քննելու և իմանալու Ալպանիոյ մէջ պատահած ապստամբութեան պատճառները և հարկաւոր տնօրէնութիւնները շուտով 'ի գործ դնելու համար։

ՋԱՆԱՋԱՆ ԼՈՒՐՔ

Զմիւռնիա, 26 Փետրվարի։

Վէնայի Մխիթարեան ուխտին գերապայծառ Տ. Աբրահամակս աբբահայր արքեպիսկոպոսին քահանայութեան յիսներորդ տարեդարձը փառաւոր հանդիսիւ կատարուեր է յիշեալ յարգոյ միաբանութեան հոյակապ վանքը. ուր գերապատիւ Աբբահայրը հանդիսաւոր պատարագ մատուցանելէն ետև, փառաւոր հացկերոյթ մը ևս ըներ է, որուն ներկայեցան Վենետիկի հանրապետութեան հիւպատոսը և իր ծառայութիւնը ընդունեցին Դաղղիոյ արտաքին գործոց պաշտօնեան շրջաբերական նամակ մը հրատարակած է, որով կը ծանուցանէ թէ Անգլիոյ և Դաղղիոյ կառավարութեանց մէջ դաշնագրութիւն մը եղեր է, որով փոփոխակի պիտի պաշտպանեն իրենց հպատակները և անոնց նաւերը։

— Մատրիտէն ամսոյս 10—22ին կը գրեն թէ բոլոր Սպանիոյ երկիրը պաշարման վիճակի մէջ դրուեցաւ, վասնզաւորապէս ապստամբութիւն և արիւնահեղ խռովութիւն մը պատահելուն պատճառաւ։ Կառավարութեան ընդդիմամարտ կուսակցութիւնէն շատ մարդիկ բանտարկեցան։

— Մալթայէն մարտի 4 ամսաթուով ըստ նոր տումարի կը գրեն, թէ արդէն 3000 անգղիացի զինուորական հասեր են յիշեալ կղզին։

Ընդհանուր դրամափոխութիւն,

Օսմանեան լիրան 108 ղուրուշի հաշուելով։

Լոնտոն	116½—117
Մարսիլիա	186—187
Թրեստ	370—374

ԾԱՆՈՒՑԱԿԱՆ

ԹՕՓԱԼ ՇԷՅԹԱՆ ՀԻՒԲԵԱՑԵՍԻ ՈՒԼԷՐ ԷՎԷԼ ՁԻԼԻ սանի։

Այս օգտաշահ և զուարճալի վիպասանութեան առաջին հատորը արդէն սեսած և սիրով ընդունած է հասարակութիւնը։ Մօտ օրերս անոր երկրորդ հատորը ևս հրատարակեցաւ 'ի Կոստանդնուպօլիս Միւհէնտիսեան Յովհաննէս աղային տպարանը։

Այս պատուական գիրքը, որ ինչպէս յայտնի է հայերէն գրով և թուրքերէն լեզուաւ թարգմանեալ է 'ի գաղղիերենէ, կը ծախուի 'ի Կոստանդնուպօլիս՝ Մէրճան չարշու ըսուած չուխան գրքավաճառաց քով։ և Իզմիր՝ Արշալուսոյ Արարատեան գրատունը 'ի գին 15 ղուրուշի իւրաքանչիւր հատորը։

ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆ ԱՄԵՆԵՑՈՒՆ

Սպեղանի Թոմփայի Հոլոուէյ։

Հազարաւոր անձինք ամէն ազգէ՝ կրնան վկայել այս օգտակար դեղին զօրութիւնները և յատկութիւնները, և ապացուցանել 'ի պահանջել հարկին, թէ ասոր գործածութեամբը մարդոյս մարմինը և անդամները առողջութիւն ըստացան, յետ 'ի զուր գործածելոյ ուրիշ զանազան դեղեր։ Կրնայ մէկը խիստ յայտնապէս համոզուիլ այս սպեղանիին սքանչելի բժշկութեանցը վրայ, եթէ կարդալու ըլլայ օրագիրները, որոնք այս բաները անդադար կը պատմեն շատ տարիներէ հետէ։ Այս պատմութեանց շատերը այնքան զարմանալի են, մինչև մարդ բժիշկներէն ամենէն հռչակաւորները կ'ապշեցընեն։ Ո՛րչափ մարդիկ այս գերագոյն և ազդու դեղով վերստին ստացան զգործածութիւնը իրենց բազկաց և սրընդաց (պաճաղ), զինչ շատ ժամանակ նայուելու հիւանդանոցաց մէջ, ուր հարկ կ'ըլլար զիջանիլ՝ իրենց անդամոց մէկը կորել տալու։ Առանց մէկ շատերը այս ապաստանարանները թող տալով և իրենց ցաւը ծածկելով, որ չըլլայ թէ ևս առաւել ցաւալի գործողութեան մը ենթակայ ըլլան, կատարելապէս բժշկեցան յիշեալ անգին դեղը գործածելով։ Այս բժշկեալ մարդիկներէն շատերը՝ երախտագիտութեան ջերմեռանդ զգացմունքէ շարժեալ, վկայեցին և հաստատեցին այս բարերար վախճանները։ առաջի քաղաքապետ Լորտին և ուրիշ պաշտօնատարաց Լոնտոնի, իրենց վկայութեանցը մեծագոյն հաստատութիւն տալու համար։

Ոչ ոք պիտի չյուսահատէր իւր հիւանդ կացութեանը վրայ, եթէ բաւական վստահութիւն ունենար խնամօք փորձելու այս դեղը և շարունակելու այս դարմանը, որչափ ժամանակ որ իւր ախտին բնութիւնը կը պահանջէ։ Եւ այս բանին հաստատուն վախճանը պիտի ապացուցանէ թէ, դէղ և վառ ամենայնի էյ էթէլ։

Այս սպեղանին յատկապէս հետևեալ հիւանդութեանց համար օգտակար է։

Վիրաւորեալ սրունգները։
Ծիծերուն հիւանդութիւնները։
Խաղաւարաք մարմնոյն (բիւսթիւլ)։
Խածուածք մեղուաց և փոքրիկ ճանճերու։
Հացագործաց բորոտութիւնը։
Քաղցկեղ (շիրիփէնչէ)։ Ցաւք որովայնի։
Ճեղքուածք ձեռաց։
Ամենահարուութիւնք (թավուք կեօղիւ)։
Ընդարձակումն երակաց և սրունգից (պալարը)։
Կոշտք ոտից։ Ուռոյցք մանաց։
Քրտողութիւն (սըսգա)։ Օձիկ (երլանճրգ իլգի թի)։
Ուռոյցք (գիւմէօր)։ Կեղք (իւլսէռ)։
Ափրոդիտեան գանազան ախտք, որպիսի են վերք, այտուց (շիշ) և քաղցկեղ։

Այս սպեղանին կը վաճառի 'ի Լոնտոն միստր Թոմմա Հոլոուէյին գործատունը, որ է Սբրէնդ ըսուած Թաղը թիւ 244. իսկ օտար երկիրները գլխաւոր դեղավաճառաց քով կը գտնուի։ Իզմիրի մէջ սինեօր Անճէլօ ճիւտիչի դեղավաճառին խանութը կը ծախուի. որ 'ի Ֆրանկաց թաղը Սուլթանի ճապդէսի ըսուած փողոցը թիւ 30։ Լատինացւոց Սանթա Մարիա եկեղեցոյն դիմացը։

Այս սպեղանիին ամանները զանազան մեծութեամբ են. և կը վաճառին 8—21 և 32 ղուրուշի իւրաքանչիւրը, և ամէն մէկուն մէջ տպեալ ծանուցագիր մը կայ, որ յիշեալ սպեղանիին գործածութեան վրայօք մանրամասն տեղեկութիւններ կուտայ, գաղղերէն, անգղերէն և յունարէն լեզուաւ։

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱԼՈՒՍՈՅ ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ